

Millennium development goals (combating diseases, AIDS, and malaria) from the perspective of Quran and Islam

Shamsi M(M.SC)¹, Amin Shokravi F(hD)^{2*}, Karimi M(M.SC)², Bashirian S(M.SC)³

1- Department of Public Health, Arak University of Medical Sciences, Arak, Iran

2- Department of Health Education, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

3- Department of Public Health, Hamedan University of Medical Sciences, Hamedan, Iran

Received 31 Oct 2010 Accepted 8 March 2011

Abstract

Background: Today, in spite of quick and amazing human advancements in prevention treatment, and control of diseases and their positive effects on the community, lack of reliance on the instructions of prophets on spirituality and ethics of human relationships has led to health, social, ethical, and environmental crises that have resulted in spread of emerging diseases such as AIDS. Therefore, the way out of this crisis is the return to the instructions of prophets and religions, especially Islam. This article explains the role of Islam instructions in achieving millennium development goals in the fight against malaria and AIDS.

Materials and Methods: In this review article, through access to reliable sources in the form of a descriptive article, practical strategies of Islam for achieving millennium development goals for fighting diseases, AIDS, and malaria are investigated. In so doing, by applying appropriate keywords to electronic and manual search in reliable Islamic and medical resources, data were collected and the central research question was addressed.

Results: Based on the results of the reviewed studies, instructions and ideas of Islam on reconstructing the environment, preservation of natural resources, observing personal health, priority of health to treatment, abstinence from risky sexual behaviors, and so forth have practical implications for malaria and AIDS control and prevention so that if there had been commitment to Islam, AIDS as an emerging disease might never have developed.

Conclusion: Noticing the availability of resources and instructions in Islam on health and medicine for prevention and fight against diseases, such ideas can be utilized for preventing the emergence and development of other new diseases. Hence, Islamic instructions can be presented to the world as practical strategies for achieving millennium development goals.

Keywords: AIDS, Islam, Malaria, Millennium Development Goals

*Corresponding author:

Address: Department of Health Education, Tarbiat Modares University, Ale-Ahmad Highway, Tehran, Iran

Email: amin_shokr@yahoo.com

اهداف توسعه هزاره سوم: مبارزه با بیماری‌ها، ایدز و مالاریا از دیدگاه قرآن و منابع اسلامی

محسن شمسی¹، دکتر فرخنده امین شکروی²، محمود کریمی³، سعید بشیریان⁴

- 1- مربی، دانشجوی دکترای آموزش و ارتقاء سلامت، گروه بهداشت عمومی، دانشگاه علوم پزشکی اراک، اراک، ایران
- 2- استادیار، دکترای آموزش بهداشت، گروه آموزش بهداشت، دانشگاه تربیت مدرس تهران، تهران، ایران
- 3- دانشجوی دکترای آموزش و ارتقاء سلامت، دانشگاه تربیت مدرس تهران، تهران، ایران
- 4- مربی، دانشجوی دکترای آموزش و ارتقاء سلامت، گروه بهداشت عمومی، دانشگاه علوم پزشکی همدان، همدان، ایران

تاریخ دریافت 89/8/9، تاریخ پذیرش 89/12/18

چکیده

زمینه و هدف: بشر امروز با وجود پیشرفت‌های سریع و حیرت آور در زمینه پیش‌گیری، درمان و کنترل بیماری‌ها و آثار مثبت آن برای جامعه به دلیل عدم اتکاء به تعلیمات پیامبران در زمینه اخلاق معنویت و روابط سالم انسانی دچار بحران‌های اجتماعی اخلاقی و زیست محیطی شده که این عوامل باعث گسترش بیماری‌ها و ظهور بیماری‌های نوپدید از جمله ایدز شده است راه نجات از این بحران‌ها بازگشت به تعالیم پیامبران و ادیان آسمانی و در راس آنها اسلام است مقاله حاضر به تبیین نقش تعالیم اسلامی در نایل شدن به هدف توسعه هزاره سوم در مبارزه با بیماری‌های مالاریا و ایدز می‌پردازد.

مواد و روش‌ها: در این مطالعه مروری سعی شده است از طریق دسترسی به منابع معتبر در قالب یک مقاله توصیفی راهبردهای عملی در دین اسلام را جهت نایل شدن به هدف ششم توسعه هزاره سوم که مبارزه با بیماری‌ها، ایدز و مالاریا می‌باشد مورد بررسی قرار گیرد. جهت این کار با استفاده از کلید واژه‌های مناسب و جستجوی الکترونیکی و دستی در منابع معتبر اسلامی و پزشکی اطلاعات گردآوری و به سوال محوری پژوهش پاسخ داده شده است.

یافته‌ها: بر اساس نتایج مطالعات مرور شده آنچه از دستورات و نظرات دین اسلام در زمینه بهسازی محیط و حفظ منابع طبیعی، رعایت بهداشت فردی، تقدم بهداشت بر درمان، پرهیز از رفتارهای پرخطر جنسی و غیره همگی در پیش‌گیری و کنترل بیماری‌های مالاریا و ایدز کاربرد عملی داشته به گونه‌ای که اگر پایبندی به دین اسلام وجود داشت شاید امروزه شاهد بروز بیماری ایدز به عنوان یک بیماری نو پدید نبودیم.

نتیجه‌گیری: با توجه به در دسترس بودن منابع و دستورات بهداشتی و درمانی ارزشمند در دین اسلام جهت پیش‌گیری و مبارزه علیه بیماری‌ها می‌توان این نظریات را به کار بست و از گسترش یا ایجاد بیماری‌های نوپدید دیگر پیش‌گیری نمود از این رو دستورات دین اسلام را می‌توان به عنوان یکی از راهبردهای اساسی برای نایل شدن به اهداف توسعه هزاره سوم به جهانیان عرضه نمود.

واژگان کلیدی: ایدز، اسلام، مالاریا، اهداف توسعه هزاره سوم

*نویسنده مسئول: تهران، بزرگراه جلال ال احمد، دانشگاه تربیت مدرس، گروه آموزش بهداشت

Email: amin_shokr@yahoo.com

مقدمه

دنیای کنونی با سرعت قابل توجهی مرزهای دانش را طی می‌کند تا از نتایج آن در جهت رفاه و آسایش جسم و روح زندگی سالم بهره‌مند گردد در این میان یک جنبه بودن دستاوردهای علمی و دوری جستن از تعلیمات پیامبران در زمینه اخلاق و معنویت موجب شده تا با وجود همه این پیشرفت‌های سریع، آسایش و سلامت بشریت در زندگی ماشینی دست خوش تهدید جدی قرار گیرد و بیماری‌های جسمی و روحی ویرانگر و پرتلفاتی همچون ایدز و مالاریا را به ارمغان آورده به گونه‌ای که بر اساس آمار سازمان‌های جهانی شیوع این بیماری‌ها افزایش یافته و مبارزه علیه آنان به عنوان یکی از اهداف توسعه هزاره سوم قلمداد شده است.

امروزه بیماری‌های منتقله از راه جنسی به عنوان یک معضل بزرگ بهداشتی در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه مطرح می‌باشد و مطالعات نشان می‌دهند که هر روز حدود یک میلیون نفر به این بیماری‌ها آلوده می‌شوند بلوری که سالیانه 5/6 میلیون نفر مبتلای جدید به ایدز و 640 میلیون نفر مبتلا به سایر بیماری‌های مقاربتی گزارش می‌شود (1).

کاهش ارزش‌های اخلاقی در جوامع صنعتی و افزایش رفتارهای پرخطر منجر به بروز بیماری نوپدید ایدز در قرن حاضر شده به گونه‌ای که جوامع انسانی در قرون گذشته با چنین بیماری مهلکی مواجه نبودند (2). امروزه ایدز یک بیماری کشنده قرن و پاندمی جهان است که تقریباً مشکل بهداشتی تمام کشورها است و از سال 1981 تا کنون بیش از 20 میلیون نفر در سرتاسر جهان جان خود را به علت ابتلا به ایدز از دست داده‌اند (3) متوسط امید به زندگی که طی سال‌های اخیر در جهان روند افزایش داشته است اکنون با شیوع ایدز بار دیگر رو به کاهش می‌رود (4). کشورهایی که موارد بالایی از ایدز دارند سالیانه هزینه‌های هنگفت اقتصادی اجتماعی و فرهنگی را متحمل می‌شوند و هر سال میلیون‌ها کودک بی سرپرست به جامعه افزوده می‌شود (5). از طرفی

بیماری نوپدید ایدز باعث بازپدید شدن برخی از بیماری‌هایی شده است که انتظار می‌رفت در حال ریشه کن شدن هستند از جمله باعث بازپدید شدن بیماری سال در قرن حاضر شده است (6، 7).

یکی دیگر از بیماری‌های مهلک امروزی که شیوع بالای آن همراه با بروز تلفات و مشکلات ناشی از آن باعث شده تا مبارزه علیه آن سرلوحه اهداف سازمان‌های جهانی قرار گیرد بیماری مالاریا می‌باشد این بیماری تقریباً در یک صد کشور دنیا گسترش داشته و مشکل بهداشتی 40 درصد از جمعیت جهان یعنی حدود 2/4 میلیون نفر محسوب می‌شود و امروزه با بروز پدیده مقاومت دارویی و درمان مشکل آن به عنوان یکی از چالش‌های سلامتی بشر امروز تلقی می‌گردد (8) ابتلای سالیانه 300-500 میلیون نفر به مالاریا که 2-3 میلیون نفر آنان کودکان و زنان باردار هستند، این بیماری را به عنوان یکی از مهمترین بیماری‌های عفونی تبدیل کرده است (9).

علیرغم پیشرفت‌های چشم‌گیر و گسترده جهانی در آغاز عملیات مبارزه برای کنترل و ریشه کنی مالاریا در سال‌های اخیر شاهد برگشت، توسعه و افزایش موارد بیماری در بعضی از کشورهای دنیا می‌باشیم که دلایل آن را در ارتباط با مسایل ساکنین کشورهای مالاریا و مشکلات فنی و تغییرات زیست محیطی می‌دانند که اغلب خیز با آن مواجه هستند (10).

بشر امروز با وجود پیشرفت‌های سریع و حیرت آور در زمینه پیش‌گیری، درمان و کنترل بیماری‌ها و آثار مثبت آن برای جامعه به دلیل عدم اتکاء به تعلیمات پیامبران در زمینه اخلاق معنویت و روابط سالم انسانی دچار بحران‌های اجتماعی، اخلاقی و زیست محیطی شده که این عوامل باعث گسترش بیماری‌ها و ظهور بیماری‌های نوپدید از جمله ایدز شده است که یکی از راه نجات از این بحران‌ها بازگشت به تعالیم پیامبران و ادیان آسمانی و در راس آنها اسلام است مقاله حاضر به تبیین نقش تعالیم اسلامی در نایل شدن به هدف

کنی بیماری مالاریا پرداخته‌اند. لذا جستجوی هر یک از منابع بر اساس سوال‌های محوری مقاله انجام گردید که چهارچوب محوری پنداشتی Conceptual Framework مقاله نیز بر اساس همین سوال‌ها طرح‌ریزی گردید لذا مقاله‌هایی انتخاب شدند که موضوعات آنها در ارتباط با موارد زیر بود

1- پیش‌گیری از بیماری‌ها از دیدگاه اسلام 2- پیش‌گیری از مالاریا از دیدگاه اسلام 3- پیش‌گیری از ایدز از دیدگاه اسلام در زیر ابتدا موارد فوق به صورت موردی بحث شده و در نهایت تاثیر این عوامل در پیش‌گیری از بیماری‌ها مورد بررسی قرار گرفته است.

یافته‌ها

با وجودی که در اکثریت ادیان به نقش رعایت بهداشت در پیش‌گیری از بیماری‌ها اشاره شده است اما دین اسلام این امر را به عنوان یک تکلیف نهادینه کرده است به گونه‌ای که در اسلام پاکیزگی به قدری مهم تلقی شده که آن را جزئی از ایمان به شمار می‌آورند (11).

پیش‌گیری از بیماری‌ها از دیدگاه قرآن و منابع اسلامی

یکی از نکات مهم و حایز اهمیت در دستورات اسلامی حفظ و ارتقاء سلامت و تاکید بر تقدم پیش‌گیری بر درمان می‌باشد پیامبر اعظم (ص) زندگی بدون سلامتی و تندرستی را حیات بدون خیر و برکت دانسته و می‌فرماید "لاخیر فی الحیاه الا مع الصحه"، آنچه امروز سازمان‌های بهداشتی با عنوان "انسان سالم محور توسعه پایدار" بیان می‌کنند دقیقاً مضمون همین گفته پیامبر (ص) است (12).

در مطالعات گوناگون نشان داده شده است که در دین اسلام کلیه فعالیت‌هایی که در رعایت بهداشت به عنوان دستورات خداوند و حدیث ارایه شده است در پیش‌گیری از بیماری‌ها نقش دارد (13). اسلام با تحریم برخی از غذاها و حلال نمودن برخی و قاعده حفظ اعتدال و رعایت بهداشت فردی و صدها مطالب مشابه دیگر راه پرهیز از بیماری‌ها را

توسعه هزاره سوم در مبارزه با بیماری‌های مالاریا و ایدز می‌پردازد. البته هدف این پژوهش استخراج علوم نبوده بلکه ارایه مستندات در دین اسلام برای پیش‌گیری و کنترل بیماری‌ها با تاکید بر ایدز و مالاریا می‌باشد.

مواد و روش‌ها

مطالعه حاضر یک پژوهش مروری بوده که با بررسی متون، نقش دین اسلام در پیش‌گیری و کنترل بیماری‌ها و نایل شدن به هدف ششم توسعه هزاره سوم را مورد مطالعه قرار داده است در این مطالعه مروری، جستجو با سوال زیر شکل گرفت نقش دین اسلام در پیش‌گیری و کنترل بیماری‌ها چه بوده است؟. برای انجام بررسی متون از کلید واژه‌های "Aids"، "Medical Education"، "Malaria"، "Islamic Religious" و "MDGs" به تنهایی یا به صورت ترکیبی استفاده شد منابع انگلیسی در Pubmed، Google-Scholar و سایت اینترنتی Who.net مورد بررسی قرار گرفته و از معادل کلیدواژه‌ها جهت جستجو در بانک‌های الکترونیکی فارسی مشتمل بر پایگاه اطلاعات علمی (SID)، بانک اطلاعات مقالات علوم پزشکی ایران (Iranmedex) و پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران (IranDoc)، بانک اطلاعات نشریات کشور (Magiran) استفاده شد. همچنین جستجوی غیر الکترونیکی با مراجعه به آرشیو مجلات کتابخانه‌ای و بررسی منابع در دسترس فارسی در رابطه با کتب دینی و نقش دین اسلام در پیش‌گیری از بیماری‌ها و کاربرد احکام اسلامی در علوم پزشکی و درمان بیماری‌ها و همچنین تاریخ پزشکی در قبل و بعد از اسلام شامل مقالات چاپ شده در مجلات علمی-پژوهشی و آموزشی، مجله اخلاق و تاریخ پزشکی و سمینارهای سالانه طب و قرآن انجام گردید.

با بررسی متون انجام شده مشخص گردید که عموماً مقالات چاپ شده کمتر به نقش دین اسلام در پیش‌گیری و کنترل بیماری‌های نوپدید از جمله ایدز و یا پیش‌گیری و ریشه

است و مسلمانان را سفارش به انجام غسل‌های مستحب نموده است (23) در زمان اسلام نیز پس از این که سرزمینی به تصرف مسلمانان در می‌آمد گرمابه و حمام عمومی در آن ساخته می‌شد (25). در حالی که در شهرهای اروپا قبل از آن حمامی وجود نداشت یا شستشوی بدن زشت تلقی می‌شد (به دستور اسقف شهر والنسیا شستشوی بدن گناه بزرگ شمرده می‌شد) (24، 25). ایرانیان از قرن‌ها قبل چاه و حمام داشتند در حالی که بعضی از ملل اروپا تا قرن 17 میلادی چاه نداشتند و فاضلاب را با ظروف حمل می‌کردند و باعث آلودگی آب می‌شدند. وجود کانال‌های فاضلاب و جایگاه تجمع زباله در زیارت گاه‌ها و بناهای تاریخی اسلامی دلیل بر توجه به این اصل مهم بهداشتی در دین اسلام جهت جلوگیری از اشاعه و گسترش بیماری‌ها بوده است (26).

4- معرفی بهداشت به عنوان عامل فزونی دهنده روزی و بر طرف کننده فقر: این عامل نیز انگیزشی را جهت حفظ، رعایت و تداوم رعایت بهداشت جهت پیش‌گیری از بیماری‌ها به وجود می‌آورده است.

از دیدگاه اسلام عوامل لازم برای موفقیت درمان و کنترل بیماری‌ها، شامل شناخت بیماری، مراجعه به درمانگر و انتخاب شیوه مناسب درمان بیان شده است به گونه‌ای که از امام سجاد (ع) نقل شده است که فقدان تشخیص بیماری موجب عدم بهبودی خواهد شد و حضرت محمد (ص) نیز می‌فرمایند مراجعه به اشخاص بی صلاحیت موجب انتخاب روش اشتباه در تجویز دارو و درمان و عدم بهبودی بیماری می‌گردد و همچنین اگر دوا و درمان بیماری درست انتخاب شده باشد به اذن خداوند بیماری بهبود می‌یابد (27). امروزه تمام عوامل فوق جهت پیش‌گیری از بروز بیماری‌ها مورد تایید متخصصین علوم پزشکی می‌باشد.

پیش‌گیری از بیماری مالاریا از دیدگاه قرآن و منابع اسلامی امروزه سازمان‌های جهانی بهداشت یکی از راه‌های موثر مبارزه با بیماری مالاریا را به سازی محیط از طریق

فراهم ساخته است (14) اسلام با بیان کلی پیش‌گیری بهتر از درمان است که در کلمات امیر المومنین آمده "لاوقایه امانع من السلامه" همگان را به حفظ سلامت دعوت نموده تا از بروز بیماری‌ها پیش‌گیری نماید (15).

جمله زیر از حضرت علی (ع) تمام دستورات طبی را در خود جای داده است: "کلو و اشربوا و لا تسرفوا" بخورید و بیاشامید ولی زیاده روی نکنید و می‌فرمایند از پرخوری هیچ چیز مضرتر برای قلب نیست (16).

همچنین در دوران اسلام بخش نظارت قوی (حسبه) وجود داشته است که بر مقررات بهداشت عمومی شامل حمام، فروش آب، دارو و غیره جهت کنترل سلامت مردم نظارت می‌کرده است (17، 18). حضرت محمد نیز کم‌خوری را مادر همه داروها می‌داند و مصرف زیاده از حد داروها را منجر به بروز عوارض ناشی از آن می‌داند لیس من دواء الا و هو یهیج داء (19). اکنون در قرن 21 نیز رعایت موارد فوق جهت پیش‌گیری از ابتلا به بیماری‌ها به تایید متخصصین علوم پزشکی رسیده است.

به طور کلی راهکارهای اسلام برای پیش‌گیری از بیماری‌ها شامل موارد زیر می‌باشد:

1- نامگذاری عوامل مخرب بهداشت و سلامتی یا عوامل بیماری‌زا تحت عنوان شیطان: با توجه به درک مردم آن زمان طبیعتاً گفتن این که عوامل بیماری‌زا موجودات ریز میکروبی و یا ویروسی می‌باشند به دور از ذهن مردم بوده و لذا با توجه به انگیزش زیاد مردم برای مبارزه با شیطان عوامل بیماری‌زا به عنوان شیطان معرفی شده اند (20-22).

2- درج پیام‌های بهداشتی تحت عنوان سنت رسول خدا و امامان معصوم که منجر به پیروی و تبعیت مردم از این دستورات و پیش‌گیری از ابتلا آنان به بیماری‌ها می‌شود.

3- توجه به بهداشت در دین اسلام به عنوان مقدمه‌ای جهت حضور در پیشگاه خداوند: از همین روی است که استحمام و شستشوی بدن در دین اسلام بسیار توصیه شده

منابع و پوشش‌های گیاهی در بروز و پیدایش این تغییرات، عظیم می‌باشد به گونه‌ای که استفاده نامناسب از این منابع و تخریب آنها باعث اشاعه آلودگی‌هایی با منشا زیست محیطی و مساعد شدن زمینه برای گسترش بیماری‌ها از جمله مالاریا می‌گردد، این در حالی است که آب و رعایت بهداشت آن در اسلام از اهمیت زیادی برخوردار است قرآن شدیداً از ضایع کردن و نابود کردن منابع به ویژه منابع آب ممانعت کرده است. حضرت محمد (ص) می‌فرماید دفع زباله‌ها یا ادرار و مدفوع در آب‌ها و به خصوص آب‌های راکد ستم محسوب می‌شود در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز که بر اساس متون دین اسلام تدوین گردیده است در اصل پنجاهم آلوده کردن آب از طریق زباله، نخاله و پسماندها و غیره جز جرایم زیست محیطی به حساب آمده است (32).

گیاهان و مراتع نیز باعث معتدل شدن آب و هوا شده و از ایجاد گنداب‌ها جلوگیری می‌کنند (33) که این خود می‌تواند عاملی جهت جلوگیری از گسترش و تکثیر کانون‌های آلوده بیماری مالاریا و رشد پشه آنوفل باشد امروزه نیز از جمله راهکارهای پیشنهادی سازمان‌های جهانی برای مبارزه با مالاریا جاری سازی آبهای راکد از طریق زهکشی و کانال کشی و بازسازی مراتع و منابع طبیعی جهت جلوگیری از ایجاد مرداب‌ها و کانون‌های آلوده بیماری و پر کردن گودال‌ها می‌باشد (34) به گونه‌ای که اکیدا توصیه می‌گردد با جلوگیری از آلوده کردن آبهای رودخانه‌ها و دریاچه‌ها و تبدیل آنها به باتلاق و مرداب محیط زیست مناسبی برای رشد ناقلین بیماری‌ها از جمله آنوفل را فراهم نیاوریم. احتمالاً آیه 165 سوره انعام در همین رابطه است "اگر ابناء بشر منابع طبیعی را محافظت نمایند از زندگی بهتری برخوردار می‌شوند (14). اسلام سرنوشت انسان‌ها و اقوامی را که در پی تخریب منابع طبیعی و خاک و گیاه بر آیند چیزی جز نابودی نمی‌داند (35، 36) و شاید آمار زیاد مرگ و میر ناشی از مالاریا در عصر حاضر بهترین شاهد بر این گفتار باشد.

زهکشی و جلوگیری از تخریب منابع طبیعی و پوشش‌های گیاهی جهت جلوگیری از تکثیر کانون‌های آلوده پشه آنوفل می‌دانند در حالی که اسلام 1400 سال پیش دغدغه بهداشت محیط را مطرح نموده و انسان را جانشین خداوند در زمین و نماینده پروردگار برای تعمیر و آبادانی طبیعت می‌داند (14). می‌توان گفت چنانچه پایداری به این اصل در تمام دنیا وجود داشت طبیعتاً مقادیر بروز و شیوع این بیماری اکنون در حدی نبود که مبارزه با آن به عنوان یکی از اهداف توسعه هزاره سوم از طرف سازمان‌های جهانی معرفی شود.

دین مبین اسلام مشحون از توصیه‌های حفاظت از محیط زیست و پیش‌گیری از اشاعه بیماری‌های با منشا محیطی می‌باشد. خداوند حکیم طبیعت را هدف‌دار خلق کرده است و تمام مخلوقات را به لحاظ کمیت و کیفیت به اندازه و متناسب آفریده است. موبد این جمله گفتار خداوند در قرآن است که می‌فرماید "ما هر چه آفریدیم به اندازه آفریدیم و یا در جایی دیگر می‌فرماید ما در زمین گیاه و نبات را متناسب و به اندازه رویانیدیم" (32). بنابر این بایستی به طور صحیح و درست مورد بهره‌برداری قرار گیرند تا از نابودی آنها چه به لحاظ کمی یا کیفی جلوگیری شود و علاوه بر آن برای استفاده نسل‌های بعد مورد حفاظت و نگهداری قرار گیرند (33).

ابنا بشر باید به طرزی رفتار نمایند که توازن ما بین امکانات محیطی با نیازهای بشر برقرار گردد. آن چه در آیات شریفه قرآن در مورد منابع حیاتی و محیط زیست تاکید شده است تلاش بشر به استفاده درست و صحیح از آنها می‌باشد بنابر این تغییر نا به جا و زیان رساندن به هر یک از اجزای محیط زیست سبب به خطر افتادن حیات و هستی گردیده و منجر به نابودی منابع طبیعی و در نتیجه نابودی اشرف مخلوقات یعنی خود انسان می‌گردد (30، 31).

یکی دیگر از عوامل موثر بر گسترش و افزایش شیوع بیماری مالاریا تغییرات اکولوژیکی و آب و هوایی می‌باشد که نقش منابع آبی، رودخانه‌ها و دریاچه‌ها و همچنین

می‌دهد (41) دین اسلام به حکم آیه 32 سوره اسراء با تحریم روابط نامشروع نقش این عامل را در انتشار بیماری‌های مقاربتی نظیر ایدز، سیفلیس و سوزاک متذکر می‌شود (14). همچنین خداوند در سوره اعراف آیه 33 اشاره می‌کند که بگو ای پیامبر که پروردگار من حرام گردانیده هر نوع فواحش آشکار و پنهانی را (14). محدودیت در روابط با نامحرمان در سوره نساء و تعیین محدوده شرعی و تک همسری همگی دستورالعمل‌هایی در اسلام برای کاهش بیماری‌های جنسی می‌باشند همچنین قرآن کریم نزدیکی با فواحش را بد و زیان آور می‌داند و موجب گسترش بی بند و باری جنسی و بیماری‌های جسمی، روانی و اجتماعی می‌داند. از حضرت محمد (ص) نقل شده است که:

در صورت گسترش بی بند و باری جنسی و علنی شدن آن، بیماری‌هایی در جامعه آشکار می‌شوند که در میان گذشتگان نبوده‌اند (42).

نمونه بارز آن وجود ایدز در زمان ما می‌باشد که بیشترین راه انتقال آن جنسی است و به عنوان یک بیماری نوپدید تلقی می‌گردد که در گذشته وجود نداشته و اکنون گریبان گیر جامعه بشری گردیده است به گونه‌ای که راه پیدایش آن نیز ابتدا از طریق رفتارهای پرخطر جنسی می‌باشد. از این رو اگر پایبندی به دین اسلام حکم فرما بود اکنون شاهد بیماری مهلکی تحت عنوان ایدز نبودیم.

همچنین حضرت محمد (ص) فرمودند: هنگامی که زنا (محصن یا محصنه) بین عده‌ای خاص شیوع پیدا کند، مرگ و میر میان آنها زیاد می‌شود (42)، که این مرگ و میر احتمالاً ناشی از ابتلای آن گروه به بیماری‌های لاعلاج می‌باشد.

راه حل اسلام برای بی بند و باری جنسی و زنا: خداوند در قرآن می‌فرماید: " قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَعْضُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ " "به مردانی که ایمان آورده‌اند بگو که چشمان

متأسفانه شیوه زندگی امروزی با افزایش مصرف برای دستیابی به خوشی‌های زودگذر، شدیدترین ضربه‌ها را به منابع زیست محیطی وارد آورده است و نتیجه کار گریبان‌گیر همه انسان‌ها شده است در آیه 205 سوره بقره آمده که کسی که در زمین فساد کند و گیاهان و کشت و زرع را نابود کند مفسد و تبه‌کار است (37). پیامبر اکرم (ص) فرمودند درختان را قطع نکنید و زراعات را به آتش نکشید (22). یکی دیگر از راه‌های مبارزه با بیماری مالاریا تخریب و از بین بردن لانه‌های لاروی است از همین رو در دین اسلام درباره مبارزه با آفات و موجودات آزار دهنده موزی مانند موش و حشرات بیان شده که قبل از این که به شما آسیب برسانند آنها را دفع نمایید (27). (38) که این امر نیز احتمالاً راهی است برای پیش‌گیری از ابتلا به بیماری‌های منتقله از راه بندپایان و از جمله بیماری مالاریا.

پیش‌گیری از ایدز از دیدگاه قرآن و منابع اسلامی

امروزه راه‌های عمده انتقال ایدز از دیدگاه سازمان‌های جهانی عبارتند از: انتقال جنسی، انتقال از راه فرآورده‌های خون و انتقال از مادر به کودک و به همین دلیل عوامل اجتماعی بسیاری می‌تواند بر گسترش یا عدم گسترش این بیماری موثر باشند از جمله این عوامل اخلاق و پایبندی به ارزش‌های اخلاقی و عدم انجام رفتارهای پرخطر می‌باشد. در این بین انتقال از طریق آمیزش جنسی که اولین راه و در حال حاضر شایع‌ترین راه نیز می‌باشد حایز اهمیت بوده به گونه‌ای که 80-70 درصد آلوده شدگان در جهان از طریق ارتباط جنسی به بیماری مبتلا شده‌اند. در این روش آلودگی از زن به مرد و مرد به زن و مرد به مرد منتقل می‌گردد و زنان نسبت به مردان 3 تا 5 برابر بیشتر مبتلا می‌گردند (39). در هر بار تماس جنسی 10-1 درصد خطر انتقال از زن به مرد و 5-3 درصد خطر انتقال از مرد به زن وجود دارد اما به دلیل تعدد دفعات تماس و طولانی بودن دوره بروز بیماری 80-70 درصد بیماران در این گروه قرار دارند (40) وجود شرکا جنسی متعدد و روابط جنسی پر خطر نیز احتمال آلودگی را افزایش

حجاب را راهی برای پیش‌گیری از فساد اخلاقی دانسته و همچنین در سوره عنکبوت آیه 45 نیز اشاره شده که نماز انسان را از فحشا و منکر باز می‌دارد. سایر آیات قرآن نیز دستوراتی در این زمینه ارائه داده‌اند از جمله مومنون/ 5، احزاب/ 35، روم/ 21، اعراف/ 189، اسراء/ 32.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود در دین اسلام راهکارهای عملی بسیاری جهت پیش‌گیری از ابتلا به ایدز وجود دارد که اکنون بسیاری از آنان توسط سازمان‌های جهانی به عنوان راه کارهای عملی پیش‌گیری از این بیماری معرفی شده‌اند.

بحث

در مروری بر نقش دین اسلام در پیش‌گیری و کنترل بیماری‌ها ابعاد اصلی و زوایای متعدد تاثیر گذاری دین اسلام در کنترل بیماری‌ها مورد بررسی قرار گرفت. اسلام به حکم این که دینی جامع و مبتنی بر فطرت انسانی است از هیچ دستوری در جهت ابتلای ابنا بشر به بیماری فروگذاری نکرده است از طرفی قوانین و دستورات بهداشتی در دین اسلام چون از سرچشمه زلال وحی نشأت گرفته لذا ضمانت اجرایی بسیار معتبری برای بشریت دارد ولی متأسفانه ما ثروت عظیم اسلامی خود را به فراموشی سپرده و به سراب دیگران متوسل شده ایم. آن چه مسلم است آنکه نقش پیروی از دستورات دین اسلام در جهت جلوگیری از ایجاد بیماری‌های نوپدید در جامعه به صراحت در مطالعات موجود مورد بررسی قرار نگرفته است ولی پس از تحلیل و تفکیک عوامل موثر بر این موضوع می‌توان مشاهده کرد که دستورالعمل‌های ساده و واضحی در دین اسلام وجود دارد که بهره‌گیری از آنها در کنترل و پیش‌گیری از بیماری‌ها بر اساس متون علمی جدید نقش مثبتی دارد. از طرفی توجه موشکافانه دین اسلام به بیماری‌ها و راهکارهای پیش‌گیری و درمان آنها، راه را برای پیروان آن روشن و شفاف ساخته است. از جمله ویژگیهای دستورات

خویش را فرو گیرند. این برایشان پاک‌تر است، خداوند به آنچه می‌کنند آگاه می‌باشد." (14). بنابراین مرد و زن باید نگاه خویش را کنترل کنند. حضرت علی هم فرمودند: آنچه که چشم می‌بیند در قلب می‌نشیند. و مرض قلبی که خداوند در قرآن به آن اشاره می‌کنند می‌تواند از این جا شروع شود. در دلایل نفی زنا در اسلام می‌توان به مواردی چون قطع نسل‌ها، متزلزل شدن نهاد اجتماعی خانواده، تأثیرات شدید سو جنسی بر بهداشت روانی و بهداشت جسمی و بروز بیماری‌های لاعلاجی همانند HIV، که همگی از آثار زیان بار آمیزش‌های اشتراکی است، اشاره نمود. امروزه نیز سازمان بهداشت جهانی بیماری‌های آمیزشی را یکی از شایع‌ترین بیماری‌های جهان برشمرده که عوارض اجتماعی و اقتصادی فراوانی در برداشته است (43، 44).

به همین دلیل است که اسلام بر ازدواج تأکید فراوان کرده است پیامبر اکرم (ص) ازدواج را سنت خود می‌داند و می‌فرماید "النکاح سنتی فمن رغب عن سنتی فلیس منی". از این رو پرهیز از رفتارهای پرخطر و عدم تعدد شرکای جنسی می‌تواند عاملی مهم در کاهش شیوع ایدز باشد.

به طور خلاصه دستورات اسلام در خصوص پیش‌گیری از ایدز عبارتند از:

1- توجه به سلامت جنسی از طریق حفظ چشم: قل للمؤمنات یغضضن من ابصارهن و یحفظن فروجهن 2- داشتن عفت و پاکدامنی: عفو عن نساء الناس تعف نساو کم 3- تن دادن به ازدواج: تزوج تزد عفته الی عفتک 4- اجتناب از فواحش: لم تظهر الفاحشه فی قوم قط حتی یعلنوها (42). همچنین پیروی از بسیاری از آیات قرآن کریم می‌تواند انسان را از لوث ابتلا به بیماری‌های جنسی و سرکرده آنان یعنی ایدز مصون دارد که از جمله آنان آیه 13 سوره نور است که به بهداشت جنسی اشاره داشته و آیه 32 احزاب هوس بازی را بیماری روانی قلمداد نموده و سوره نور در آیات 31 تا 33،

- Arizona: an important public health disparity. Public Health Rep. 2010 Jul-Aug;125 Suppl 4:51-60.
3. Sharpe TT, Harrison KM, Dean HD. Summary of CDC consultation to address social determinants of health for prevention of disparities in HIV/AIDS, viral hepatitis, sexually transmitted diseases, and tuberculosis. December 9-10, 2008. Public Health Rep. 2010 Jul-Aug;125 Suppl 4:11-5.
4. Ghorbani Gh.A, Joneidi N. Prevention of HIV infection in military personnel. Journal of Army University of Medical Sciences of The I.R.Iran. 2003;1(3):195-8.
5. Grabbe KL, Menzies N, Taegtmeier M, Emukule G, Angala P, Mwega I, et al. Increasing access to HIV counseling and testing through mobile services in Kenya: strategies, utilization, and cost-effectiveness. J Acquir Immune Defic Syndr. 2010 Jul;54(3):317-23.
6. Panditrao M, Darak S, Kulkarni V, Kulkarni S, Parchure R. Socio-demographic factors associated with loss to follow-up of HIV-infected women attending a private sector PMTCT program in Maharashtra, India. AIDS Care: Psychological and Socio-medical Aspects of AIDS/HIV. 2011.
7. Parvez FM, Lobato MN, Greifinger RB. Tuberculosis control: lessons for outbreak preparedness in correctional facilities. J Correct Health Care. 2010 Jul;16(3):239-42.
8. Hamed Y. Malaria drug - resistance in Iran. Journal of Hormozgan University of Medical Sciences. 2006;10(2):93-9.
9. Beljaev AE. [The malaria situation in the WHO eastern Mediterranean region]. Med Parazitol (Mosk). 2000 Apr-Jun(2):12-5.
10. Raeisi A, Nikpoor F, Ranjbar Kahkha M, Faraji. The trend of Malaria in I.R. Iran from 2002 to 2007. Hakim Research Journal. 2009;12(1):35-41.
11. Delshad Noughabi A. Mouth and Dental Health in Manner and Instructions of Islam Prophet (PBUH). Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences. 2008;6(Supp.No.4): 7-13

بهداشتی دین اسلام جنبه عبادی داشتن رعایت آنها و کراهت ترک امورات بهداشتی است که خود با توجه به التزامی که عقاید اسلامی در فرد مسلمان به وجود می‌آورد بهترین ضمانت اجرایی را خواهد داشت اسلام پیش‌گیری را مقدم بر درمان دانسته و تاکید فراوان اسلام بر بهداشت جسم و تن و محیط زیست و پیش‌گیری از آلودگی به بیماری‌ها و بیان مطالب بهداشتی در این زمینه در بیش از 14 قرن گذشته توسط پیامبر اسلام (ص) اهمیت موضوع را بر همگان آشکار می‌کند.

نتیجه‌گیری

در نهایت می‌توان گفت که آن چه در تالیفات و دستورات دین اسلام در باب پیش‌گیری از بیماری‌ها از جمله ایدز و مالاریا و سایر بیماری‌های دیگر وجود دارد علاوه بر منطقی بودن با موازین پزشکی نوین از افتخارات دین اسلام و هویت پزشکی اسلامی به شمار آمده و شایسته است که این موارد به صورت کاربردی در آموزش‌های پزشکی و کنترل، پیش‌گیری و درمان بیماری‌ها و تغییرات رفتاری در جامعه گنجانده شوند و به عنوان یکی از راهبردهای اساسی برای نایل شدن به اهداف توسعه هزاره سوم به جهانیان عرضه گردد.

تشکر و قدردانی

در پایان بر خود لازم می‌دانیم ضمن تشکر از زحمات استاد ارجمند سرکار خانم دکتر امین شکروی در تهیه و تدوین مقاله حاضر از ارایه نظرات ایشان جهت کمک به پرورش و توسعه تحقیقات در زمینه کاربرد دستورات دین اسلام در حوزه‌های بهداشت و پیش‌گیری تشکر و قدردانی می‌گردد.

منابع

- Hall HI, Green TA, Wolitski RJ, Holtgrave DR, Rhodes P, Lehman JS, et al. Estimated future HIV prevalence, incidence, and potential infections averted in the United States: a multiple scenario analysis. J Acquir Immune Defic Syndr. 2010 Oct;55(2):271-6.
- Winscott M, Taylor M, Kenney K. Sexually transmitted diseases among American Indians in

12. Gheraatee M. Tafsire Quran. 1st ed. Tehran: Education Publications; 2005.
13. Velayati A. Dynamics of culture and civilization of Islam and Iran. 3rd ed. Tehran: Center for Publishing Department of State; 2007.
14. Holy Quran .
15. Abdul Qanvat. Standards "propaganda" in the Holy Quran and Sire Prophet (PBUH) Islamic Studies (Islamic theology and education). Fall-Winter 1991;(49-50) :445-66
16. Tonokaboni F. Alhadith. 16th ed. Tehran: Office of Islamic culture publication; 2005.
17. Algod S. Medical and lands on the eastern caliphate: Translated by Bahr Forghani. Tehran, Iran. Amir Kabir Pub; 1991.
18. Yousefi H. Principles of Environmental Health in the Islamic Iranian culture. Proceedings of 9th National Conference on Environmental Health; 2005; Isfahan, Iran.
19. Motahhari M. Seiri dar sire Nabavi. Qom: Sadra publication; 2005.
20. Yousefi H.A, Shirani M. The Environmental Health Indices in the Holy Prophet (PBUH). Teachings Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences. 2008;6(Supp.No.4): 95-100.
21. Hashimi A. Javaher al-belaghah. Qom: Varian Pub; 2001.
22. Tabatabaei M. Nabi traditions: Translated by Hussein. 2nd ed. Tehran, Iran. 2006.
23. Tabarsi F. Makarem al-akhlaq: Translated by Aghighi Bakhshayeshi A. Tehran, Iran. Farahani Pub; 2003.
24. Mokhtari M. Housing and institutional health. 1st ed. Tehran: Asare Sobhan Pub; 2005.
25. Khalilian Kh. Manabe farhange Islami. Tehran: Islamic Culture Publishing Office; 1989.
26. Badi A. Greek and Berber: Translated by Mohammad. Tehran: Tous; 2005
27. Yousefi Hossein Ali. Exploitation verses in health promotion. International Conference on the health aspects de Rjhan Islam. Deputy of Isfahan University of Medical Sciences; 2005.
28. Esmaili A, Rezaeian M, Vazirinejad R, Tabatabai S.Z, Salem Z, Mahdian F. Protecting Living Environments in Islam. Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences. 2008;6(Supp.No.4): 55-60.
29. Farooq H. Islam: Enviromental protection; Prsidential address to the Pakistan ecology council at the Karachi Hall , Lahore high court bar association; 2006.
30. Firooz M. Environment from the perspective of Islam. Proceedings of Conference on Islam and the Environment Environmental Protection Agency; 1998; Tehran, Iran.
31. Mohammadi Z, Hosseini M. Water from the perspective of Islam. Proceedings of Conference on Islam and the Environment Environmental Protection Agency; 1998; Tehran, Iran.
32. Alavin Z. Protection of natural ecosystems and the laws of Islam. Proceedings of Conference on Islam and the Environment Environmental Protection Agency; 1998; Tehran, Iran.
33. Tabatabaei M. Phi Almyzan Quran interpretation. Qom: Published Ismailis; 2004.
34. Parham PE, Michael E. Modelling climate change and malaria transmission. Adv Exp Med Biol. 2010;673:184-99.
35. Hindi M.H, Nick M. Status of soil and water from the viewpoint of Islam Proceedings of Conference on Islam and the Environment Environmental Protection Agency; 1998; Tehran, Iran.
36. Agency; 1998; Tehran, Iran. Asgari F. Natural resources from the perspective of Holy Quran and Hadith. Proceedings of Conference on Islam and the Environment Environmental Protection Agency; 1998; Tehran, Iran.
37. Tabatabaei M. Tafsir al-mizan: Translated by Hojjati Kermani M.J. Qom: Academic and intellectual foundation Tabatabaei; 1991.
38. Mokhtari M, Beheshti J. Abde shakour: Negahi be sire ebadie payambare islam. Tehran: Setade eghameh namaz; 2008.
39. Dávalos DM, Hlaing WM, Km S, de la Rosa M. Recent trends in hospital utilization and mortality for HIV infection: 2000-2005. J Natl Med Assoc. 2010 Dec;102(12):1131-8.
40. Osawa E, Kodama T, Kundishora E. Motivation and sustainability of care facilitators

engaged in a community home-based HIV/AIDS program in Masvingo Province, Zimbabwe. *AIDS Care*. 2010 Jul;22(7):895-902.

41. Bomba M, Nacinovich R, Oggiano S, Cassani M, Baushi L, Bertulli C, et al. Poor health-related quality of life and abnormal psychosocial adjustment in Italian children with perinatal HIV infection receiving highly active antiretroviral treatment. *AIDS Care*. 2010 Jul;22(7):858-65.

42. Noormohammadi Gh. *Motoone Islami*. Qom: Nahade Rahbari Pub; 2003

43. Jenness SM, Kobrak P, Wendel T, Neaigus A, Murrill CS, Hagan H. Patterns of Exchange Sex and HIV Infection in High-Risk Heterosexual Men and Women. *J Urban Health*. 2011 Feb

44. Pour Eslami, Fouladi B, Hadavand F, Badri Sh, Nadiri M, Hashemi M, Nouri Fard M. Role of law, ethics and religion in prevention and propagation of AIDS in society. *Journal of Legal Medicine of Islamic Republic of Iran*. 2000;5(18): 37-45.